

УДК 1:316.3:303.725.36

<http://doi.org>[Orcid.org/0000-0002-5665-9459](https://orcid.org/0000-0002-5665-9459)**Ігор Усанов**

УСАНОВ Ігор Вікторович — кан-дидат філософських наук, доцент кафедри педагогіки та суспільних наук Полтавського університету економіки і торгівлі. Галузь наукових інтересів — філософська антропологія та філософія релігії.

СИСТЕМА І МЕРЕЖА: ЗМІНА ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ

Розглядаються теоретичні підходи аналізу соціального простору пост-модерну, досліджуються чинники його формування та моделі управління. Аналізуються принципи системного управління та мережевої організації суспільного життя, їх відмінності та взаємооберненість. Розглядається трансформація соціального середовища в контексті глобального світу та зміна ієрархічної системної структури динамічною мережевою, яка передбачає активність і мобільність усіх елементів.

Ключові слова: системне управління, мережева організація, децентралізація, детериторизація, глобальна локалізація.

Кожна історична епоха у відповідності до свого культурного середовища інтенсифікує і господарську діяльність. На зміну інструментальному використанню людини в рабовласницькому світі прийшло середньовіччя, яке дало розвиток творчої ініціативи сільським господарствам і міському ремісництву, яке відповідало потребі особистості в осмисленні свого неземного покликання. В добу Нового часу на місці імперій виникають національні держави з капіталістичним приватним сектором, як результат освоєння людиною своєї природи. Новітній період на основі цих відкриттів опановує суспільні можливості людей у реалізації індустріальних планів. А які ж антропологічні задачі виконує постмодерн і які виробничі та суспільні форми задіяні? Відтоді, як освоєні принципи неземного, земного і соціального існування, на часі внутрішній світ людини та витоки його життєвості, про що свідчать сучасна інтеріоризація та потокові моделі організації культурного життя. Перехід від системного до мережевого простору існування стає

головною вимогою часу і в приватному, і в корпоративному, і загальнодержавному, і в глобальному плані.

Метою статті є аналіз закономірностей змін інституційного розвитку при парадигмальному переході до нової структурної моделі суспільних відносин. Для її реалізації необхідно вирішити наступні дослідницькі завдання: охарактеризувати структурні зміни суспільного простору постмодерну; виявити відмінності і взаємну обумовленість системи і мережі, як управлінських практик; проаналізувати зовнішні чинники розмикання державної системи в умовах глобальних відносин і внутрішньої ліберальної децентралізації.

Система пройшла етап історичної інсталяції, стала базовою формотворчою умовою цивілізаційного поступу так, що навіть почали виникати ідеї кінця історії, як закінченого пошуку довершеного образу існування. Ф.Фукуяма констатує перемогу ліберальної демократії серед різноманіття форм управління. Ж.Бодрійяр говорить, що проект просвітництва досягнутий, головні проекти свободи та прогресу – реалізовані. С.Гантінгтон визначає цивілізацію як певний ідентифікаційний код, що розрізняє «ми» і «вони». Ми – це ті, хто органічно сприймає, як звичну річ, раціональну системну ієрархічність, навіть до тої міри, щоб будувати несистемні форми та моделі подальшого розвитку.

На часі постає задача узгодити макрорівень глобального та історичного з мікрорівнем внутрішнього і позачасового. Для управлінського підходу ключовим є таке розуміння зростаючої ефективності господарства, що за рахунок історичних можливостей дає задіяти природні, суспільні, особистісні ресурси людини в організацію її життєвого простору. Зважимо, що нині, хоча мотивація людських дій і шукається у вирішенні актуальних проблем, але самі ці проблеми сліднують від не приходящого людського образу, що знаходить шляхи для свого вияву. Бо як інакше можна пояснити прагнення народних мас здійснити буржуазну революцію, що подарує тільки новий рівень експлуатації, або боротьбу жінок за рівні права з чоловіками, що легалізує їх експлуатацію та включення в систему виробництва. Заради цього системного включення і відбувалась уся політична боротьба за громадянські права, як наприклад, виборче право для молоді, що теж надає їй системну визначеність та легітимацію, як і прагнення освіченості для усіх верств населення є нагальною не скільки для самих безграмотних, скільки для ідеологічного індустріального середовища.

Постмодерний державний простір змінив свою топологію з системно організованої на безсистемну. Але це не означає, що він став хаотичним, просто як неформальний, простір отримав нові принципи існування і нову методологію взаємини. Мережева організація соці-

ального середовища є прагненням децентралізації, або продовження централізації за умов зняття, відсутності єдиного центру, але не центру взагалі. В атомізованому суспільстві центр є скрізь, тобто можна сказати, що він виходить на периферію, тому децентралізація означає існування центру кругом, і з цього оточення починається інтровертивне повернення. Місцеве самоуправління – умовно місцеве, подібно до технологій будівельних мегамаркетів: не продавати уже готові речі, а матеріали та інструменти, що дозволяють процес виробництва продовжити вдома, додавши до стандартних матеріалів форму індивідуальних потреб. Самоуправління повинне, у відповідності до місцевих особливостей і використовуючи власні творчі можливості, вибудувати такий пазл свого регіону, щоб він співпадав із іншими і викладав узгоджену картинку в спільному горизонті. Ціле існує як єдине середовище, воно не має тоталітарного репресивного апарату, але продукує моделі поведінки та образи існування, транслюючи їх для індивідуального втілення та реалізації в конкретній дійсності.

Таким чином, зрозумілою стає децентралізація, що є не просто подрібнення і розпорошення сил центральної владної вертикалі, не перетворення її на менші регіональні стовпи нагляду й покарання, як визначив би М.Фуко, а принципове зрушення смислового центру. На відміну від адміністративної моделі мережева структура не продукує силове поле влади, а сама вона і є індуктивне утворення, яке збило в собі вимоги різноспрямованих сил. Організація владного устрою проходить шлях, визначений ще від В.Зомбарта і М.Вебера, зміни державного суверенітету від ієрархії середньовічної структури до дисципліни модерну і, нині можна додати, до живої співучасті постмодерної доби. Це шлях від панування до функціонування і до живої взаємності.

Системне форматування набуває тотальних форм і переходить у мережеве життя. Система має екстравертивний формальний принцип улаштування, націлений на інституціоналізацію, на утворення дискретних ієрархічних рівнів. Мовою фрейдизму, система надбудовує власне *superego* над безоднею стихійних сил і каналізує їх прояви в сублимованих культурних формах. Системність форматує соціальне середовище, накладає на нього логічну структуру і створює раціональну основу для формалізованих конструкцій. Уже потім, після такого освоєння суспільного простору в ньому можуть бути інсталювані програмні актори для забезпечення різних системних потреб в залежності від особливостей цього середовища. Продукуючи своє середовище система тим самим відтворює свою системність. Коли ж експансія системності в усіх сферах суспільного існування сягає граничних меж, охоплює формалізацією усі можливі прояви соціального середовища,

її ефективність починає спадати і навіть працювати проти самої системи, хоча б у вигляді величезного бюрократичного апарату. Подальший розвиток суспільного середовища скоріше буде обумовлений коеволюційним становленням у зворотному, тобто внутрішньому напрямку уже не системними, а мережевими засобами. Вочевидь, що мережі як раз і виникають в улаштованому, освоєному середовищі. Але їх методи інші, й цільові причини також інші. Якщо система реалізує владу, то мережа відтворює життя. Мережі мають внутрішній вектор, спрямований на неформальні зв'язки і зайняті цими зв'язками. Неформальність не заперечує інституціоналізації, а вказує на її динамічний і живий характер. Мережі існують на узгодженні внутрішніх базових потреб різних системних структур, які всі можна звести до одного критерію, що виправдовує або заперечує усі системні побудови – це критерій життєвості. Критерієм влади стає життя в усіх його можливостях і якісних проявах. Не випадково, що з 70-х рр., коли мережа починає розгортатися на технологічному рівні, з'являється поняття «біополітики», подібно з введеним М.Фуко поняттям «біовлади», яке, у варіаціях Чешко В. Ф., можна «визначити як соціальні практики контролю/управління генетичним і епігенетичним кодом людини і віднести до соціокультурного модулю. У такому випадку «біополітика» означає сукупність раціоналізованих засобів (технологій) здійснення біовлади, і, отже, відноситься до технораціоналістичного модулю адаптивної стратегії техногенної (Західної, Атлантичної, локалізованої, нарешті) цивілізації» [5, с.269]. Харківський дослідник підсумовує, що з феноменологічної точки зору логічний конструкт «біовлади» задає єдине концептуальне поле, до сфери впливу якого потрапляє і суспільне середовище під впливом (біо)політики, (біо)етики, (біо)філософії, (біо)права, (біо)культурології, демографії, соціології [5, с. 267-272].

Прикладом організації соціального середовища є відмінності між радикальним Ісламським світом і Західною цивілізацією, за інтерпретацією С.Жижека: «відмінності ідеї влади, яку практикує ІДІЛ, від сучасної західної ідеї так званої «біовлади», яка регулює життя: халіфат ІДІЛ повністю відкидає ідею біовлади». Публічні заяви структур ІДІЛ дають ясно зрозуміти, що головне завдання державної влади – не регулювання добробуту свого населення (здоров'я, подолання голоду); справжнє значення має системотворча вертикаль, що забезпечує релігійне життя, їхнім гаслом є: «Потурбуйся про релігію, а добробут влаштується якось сам по собі» [2].

Середовище, спрямоване на абсолютизацію внутрішніх прагнень і цілей, утворює систему, а вирішення зовнішніх проблем та обживання ситуацій внутрішніми засобами утворює мережу.

<i>Система</i>	<i>Мережа</i>
сутнісна	смилова/інформаційна
творча струк-тура	жива організація
виконавча	лідерська
вертикальна	горизонтальна
централізована	децентралізована
екстравертна	інтровертна
сферична	торна

Різницю між системою і мережею можна показати в схематичному прикладі. Якщо виконання завдання відбувається від імені керівника, людини, що стоїть у центрі, з посиланням на його статус і з апеляцією до функціональних вимог, то це – системна ієрархічна конструкція. Якщо виконання завдання походить від ініціативи самого актора, його іменем, лідерською позицією, з посиланням на загальну, спільну необхідність взаємопов'язаних дій, то це – мережа.

Мережеві форми були завжди в історії, але займали місце приватної сфери, місцевих взаємин, обособленого простору орієнтованого на внутрішній центр і мали замкнутий характер. Вони утворювали власний образ символічного існування, що впливав на усі сфери життя. Локальні образи мали своєрідну мікропрактику дій і свою міфологічну атмосферу, могли сприяти, протистояти, або асимілювати централізовані державні впливи. Коли технології дозволили спроектувати локальні образи у віртуальний простір, то вони отримали нове життя в глобальному, нелокалізованому просторі. Звідки вони повернулись до своєї глобалізованої локальності, свого глобального села, за виразом М.Маклюєна, самодостатніми неоміфологічними сутностями, незалежними від центральної влади з її атрибутами. Втім, незалежність не означає безвідносності, але тепер між системою і мережею складаються відносини за парадигмами складності. «На зміну ієрархічній структурі, обмеженій національними та бюрократичними кордонами, приходить нова, в якій кожен актор (суб'єкт економічної діяльності) має приблизно однаковий допуск до основних ресурсів та інших учасників об'єднання [1, с.6].

Державна система розмикається двосторонніми процесами. Зовнішні світові тенденції перетворюють держави на виконавчі структури у системі глобальних відносин і в умовах наддержавних інститутів. А у внутрішній діяльності центральні владні інститути розмикаються через процеси ліберальної децентралізації, розширення функцій приватного, чи іншого недержавного сектору, в ключових промислово-еко-

номічних галузях, фінансово-банківській системі, військово-оборонній, юридично-правовій, чи громадсько-ідеологічній сфері. Середовище міжнародних відносин поглиблює уніфікацію та стандартизацію до міри, що дозволяє М.Гардту і А.Негрі визначити його як єдину Імперію, в контексті якої розвиваються наднаціональні тенденції управління «гібридними ідентичностями, гнучкими ієрархіями й множинними обмінами за допомогою модулювання командних мереж» [4, с.12]. Ця світова Імперія живе в процесах децентрації та детериторизації, тобто без визначеного центру і прив'язки до певної території. Обмін між внутрішнім і зовнішнім через розмикання державного суверенітету і делегацію владних повноважень у паралельні структурні форми свідчить про зміну управлінських принципів, обумовлену переходом від системних форм до мережевих.

Зміна масштабу обумовлює зміну диспозиції центру і периферії. Якщо унітарна державна влада є найбільш централізованою системою, то при федеративному устрої зростає рівень децентралізації, а в конфедерації центральна влада хоч і підіймається на ще більш загальний рівень, але стає слабшою формою організації національного співробітництва. У глобальному світі держави взагалі перестають бути єдиними політичними гравцями, їх повноваження перебирають міжнародні організації, як політичні так і економічні, або міжнародні корпорації та союзи: фінансові, військові, виробничі, культурно-освітні, наукові та ін. Центральна влада розподіляється між різноманітними мережами різного масштабного рівня і впливової потужності. Держава стає лише одним із гравців глобалізованого світу не тільки ззовні, але й всередині, її повноваження делегуються співучасниками владних дій міжнародним наглядовим органам. Наприклад, корупція як принципово мережева організаційна структура, використовує різного роду схеми, що виходять за межі держави, так звані «скрутки», фірми-посередники так звані «прокладки», банки «пилососи», спільні підприємства напівприватні напівдержавні, офшорні компанії, та ін. [3]. Втім, коли локально-мережева корупція захопила системну державну владу, то це призвело до революційних наслідків у суспільстві та очищення системи, повернення її народовладної сутності. Сама мережевість не заперечується, коли вона діє на утвердження системного державного устрою. Дана тенденція проглядається і на іншому прикладі. Transparency International – не державна, а міжнародна громадська організація, яка співпрацює з іншими громадськими організаціями і політичними силами в державі для забезпечення антикорупційної діяльності та використовує для цього і самі державні інститути, через нагляд впливаючи на державні правові норми, та сприяючи від-

критості функціонування центральних державних органів, а отже і їх оздоровчим змінам. За таких обставин відбувається зміна го-ловних акторів, коли вже не стільки система має мережеві елементи, скільки мережа громадських інституцій, міжнародних наднаціональних центрів підтримує і забезпечує системне існування держави.

Середовище стає освоєним простором, в якому розчинена системна тотальність відроджується у метаформі сітьових зв'язків. Комунікаційні мережі усіх рівнів перетворюють системний підхід на властивості сітьових вузлів. Швидка досяжність найвіддаленіших регіонів земної кулі знімає просторову тяглість і залишає лише властиві якісні ознаки позицій. Соціальне середовище ніби піднімається над територією і пронизує її, рух у середовищі це не рух по території, буквально, по землі. Коли людина підіймається на борт літака і переходить від полярного до тропічного клімату, то переноситься через величезний простір з усіма його особливостями, до яких їй немає справи. Коли скайп зв'язок надає можливості спілкування тет-а-тет безвідносно до відстані, то це вже не зовсім те саме середовище, що було атмосферою зустрічі, або історичною причинністю, а лише одна з його рис. Нові засоби творять нове соціальне середовище, яке породжує нові засоби.

Підсумовуючи співставлення технологій системного форматування і ме-режевої організації життя, зазначимо, що коли системна експансія досягає меж становлення, тобто коли стає глобальною, то її подальша динаміка розгортається уже в іншому, внутрішньому напрямі. Розмикання системи держуправління відбувається у двох напрямках інституційних змін, один – це подолання замкненості інститутів самих на себе і низької інституційної мобільності, а другий – подолання закритості від самої людини, її творчих сил. Людина з її внутрішнім світом стає інобуттєвим простором, що відлунує на системні процеси в безкінечних варіативних формах індивідуальних здібностей. Пошук можливостей їх задіяти породжує мережеві фаза несистемного зростання. Внутрішній простір людини проходить свою інтеріоризацію, включається в обіг обміну разом із зовнішньо системними відносинами, як активоване середовище, що проявилось у власній структурній формі – мережі. Мережа є відгуком внутрішнього простору людини на зовнішній системний запит суспільства.

Здорове середовище потребує належного рівня активності і включення людей, їх розуміння управлінських рішень, а отже вимагає і навченості са-мих людей бути громадянами та їх віру в таку можливість. Знання і досвід професійних експертів та управлінців часто залишаються недостатніми для ефективних рішень. Шлях знань і досвіду часто призводить до неприйнятних для суспільства наслідків, як на-

приклад, випадок Чорнобильської катастрофи в Україні, або аварія на Першій Фукусімській АЕС в Японії, що мали 7-й рівень ядерних подій за шкалою INES. Як тут можна довіритись експертам, їх аргументи назавжди залишаться недостатніми, бо є історія катастроф, що завжди буде ставити під питання інститут експертів і радників, та вимагатиме у суспільства свідомих, ін-дивідуальних, внутрішньо зважених рішень на згоду, або незгоду на ризики свого існування. За подібних обставин, система, як статична форма устрою, утворює осьові принципи організації та взаємодії, тож мало чим може зарадити в подібних випадках, оскільки кожен її елемент є елементом системи, де виконує функцію на забезпечення цієї вертикалі. В антитезу, мережа – горизонтальна структура, в якій функціонування елементів викликає самозбудження одиничних смислових сутностей, мережі динамічні і ситуативні, вони виникають реакційно довкола ви-рішення проблем та створюють середовище мережевого організму, що дозволяє переживати найважчі обставини. Такі мережеві структури, вочевидь, можуть бути і стабільними, і довготривалими, в залежності від потреб, які їх породили.

Утворення безлічі смислових позицій безвідносних до осьових силових проявів виявляє відсутність центру, його особливий статус, коли він є не в безпосередній даності, а опосередковано, як емерджентна можливість, мо-жна сказати, віртуально. Системний, сутнісний центр, ставши кругом, пе-рейшов у інше, у своє інобуття. Буквально став кругом, він скрізь і ніде. За подібної логіки, держава щоб стати загальною формою організації, має стати усім для всіх, розчинитися у власному середовищі. Державність має пройти самозаперечення, щоб через нього усе засвоїти, облаштувати у світлі своєї при/відсутності. Так вона починає існувати через інші суспільні форми, стає громадянською, стає економікою, стає політикою, її статус набуває трансгресивного характеру, вона ніби то зникає на карті соціальності, в економіці стає трансеконімікою, в політиці – трансполітикою і т.д., де все може існувати через усе.

Література

1. Січкаренко К.О. Мережева організація інноваційної діяльності : наукова доповідь / Кирило Олексійович Січкаренко; НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2015. – 48 с.
2. Славой Жижек. Єдиним розв'язком для Європи є піти на ризик і розбити закляття: [інтерв'ю Славоміра Сераковського, головного редактора часопису і видавництва «Krytyka Polityczna»] // Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/society/2015/01/25/188292/>
3. Схеми против Независимости // Liga.net – Режим доступа: http://www.liga.net/projects/corruption_schemes/.

4. Хардт М., Негри А. Империя / Пер. с англ., под ред. Г. В. Каменской, М.С. Фетисова. – М.: Практикс, 2004. – 440 с.

5. Чешко В.Ф., Кузь О.М. Біовлада і біополітика: антропологічний та соціополітичний вимір техногуманітарного балансу // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 107. – С. 267-272.

1. Sichkarenko K.O. Merezheva orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti : naukova dopovid / Kyrylo Oleksiiovych Sichkarenko; NAN Ukrainy, DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy». – K., 2015. – 48 s.

2. Slavoi Zhyzhhek. Yedynym rozv'iazkom dlia Yevropy ie pity na ryzyk i rozbyty zakliattia: [interv'iu Slavomira Sierakovskoho, holovnoho redaktora chasopysu i vydavnytstva «Krytyka Polityczna» // Rezhym dostupu: <http://life.pravda.com.ua/society/2015/01/25/188292/>

3. Skhemy protyv Nezavysymosti // Liha.net – Rezhym dostupa: http://www.liga.net/projects/corruption_schemes/.

4. Khardt M., Nehrj A.Ymperya / Per. s anhl., pod red. H. V. Kamenskoj, M. S. Fetysova. – M.: Praksys, 2004. – 440 s.

5. Cheshko V.F, Kuz O.M. Biovlada i biopolityka: antropohichnyi ta sotsiopolitychnyi vymir tekhnohumanitarnoho balansu // Hileia: naukovyi visnyk. – 2016. – Вип. 107. – С. 267-272.

Usanov I. V.

SYSTEM AND NETWORK: CHANGE OF MANAGEMENT TECHNOLOGIES

The theoretical approaches of analysis of postmodern social space are considered, the factors of its formation and management models are investigated. The structure of system management and network organization of social life, their mutual opposition and mutual conditionality are analyzed. The transformation of the social environment in the context of the global world is considered. The main metamorphoses of the system arrangement and its characteristics - the vertical hierarchy and mediation center, are also analyzed. They are replaced by a dynamic network structure - not hierarchical, horizontal, decentralized, with self-sufficient activity of each actor.

The transition from the system to network space of existence, to a new structural model of social relations becomes the main precondition of the postmodern era both in the private, corporate, national, and global plan. The purpose of the article is to analyze the laws of institutional development and the paradigmatic transition to a new structural model of social relations, the characteristics of structural changes in the postmodern social space; the investigation of the factors of the state system unlocking, on the one hand, external global processes, and on the other hand, internal liberal decentralization.

Key words: system management, network organization, decentralization, deterritorialisation, global localization.

Надійшла до редакції 21.11.2017 р.